

DESPRE CULTURA CARE NE UNEȘTE

Autor: Ioana-Macrina Cotos-Jinga | 21 ianuarie 2023

Anul trecut am început să studiez dreptul în paralel cu filologia clasică. La început, a fost dificil să urmăresc diversitatea temelor abordate la cele două facultăți, deoarece, pe când la drept este dezirabilă dezvoltarea unei gândiri juridice și al unui comportament dezinhibat, la filologie clasică se cere asumarea unei gândiri analitice și se optează mai degrabă pentru așezare, atât din punct de vedere mental, cât și sufletesc. Spre exemplu, o persoană agitată nu va avea probleme în explicarea unor chestiuni de drept, pentru că acestea sunt în sine tumultuoase, reprezentând suflarea unei societăți la un moment dat. Chiar și așa, dacă aceeași persoană se va pune în starea de agitație să traducă un text din greacă sau latină, aceasta va întâmpina dificultăți. Cu toate că abilitățile dezirabile sunt diferite la cele două specializări, am observat că, din punct de vedere al conținutului, dreptul și cultura clasică sunt conectate într-un mod echilibrat și se îmbogățesc reciproc. Spre exemplu, dreptul civil se întrepătrunde cu gramatica latină. Câteodată traduc texte din latină și găsesc câte o rădăcină a vreunui termen juridic și, dintr-o dată, conceptul acela are sens. Un exemplu asupra căruia aș vrea să mă concentrez în rândurile ce urmează este dreptul european care poate fi înțeles mai bine privit din perspectiva culturii clasice deoarece aceasta, sistemul juridic latin și creștinismul – domenii des abordate în studiul clasicist – sunt pietrele de temelie ale structurilor europene. Faptul că similitudini în gândirea europeană – precum ideea de ordine, de lege și sacru – au ajutat la constituirea unirii unor state cu un trecut tulbure, reprezintă dovada vie a impactului pe care cultura comună îl are asupra unor populații diferite din punct de vedere identitar. Articolul de față nu își propune să fie o analiză exhaustivă a culturii europene sau a dreptului european ca știință de studiu. În schimb, propun analiza unor idei precum ordinea, legea și sacrul pentru a indica fundația comună care ne unește în ceea ce privește conceptul european, folosind literatura clasică drept instrument de recunoaștere a acestor valori.

Ideea de ordine în gândirea umană a existat încă din cele mai vechi timpuri¹, fiind forța care organizează universul, care ghidează modul în care stelele se mișcă pe cer, care reglementează relațiile dintre zei și oameni și, în final, relațiile sociale. De aceea, oamenii nu pot trăi decât într-un tărâm guvernat de ordine, care este fundația religioasă și morală a societății. Fără acest principiu, totul ar fi haos². În literatură, miturile

cosmogonice sunt cele care povestesc despre nașterea lumii, prin victoria ordinii asupra haosului incipient. Spre exemplu, în mitul mesopotamian, *Enuma Elish*, Zeul Marduk învinge monstrul Tiamat - principiul feminin al apelor sărate primordiale. Așadar, principiul masculin - reprezentant al ordinii - învinge principiul feminin - care înfățișează haosul³. În ceea ce privește miturile Greciei antice, se poate considera că au existat mai multe etape ale creării lumii. În primul rând, după nașterea lui Chaos, se naște și Gaia, curmând astfel dezordinea cosmică. Nașterea ei este totuna cu nașterea lumii, pentru că aceasta reprezintă viața, fecunditatea, opuse haosului sterp. Din Gaia se naște Uranus (spațiul) și oferă lumii componenta spațială a ordinii. Nașterea lui Chronos (timpul) reprezintă subordonarea spațiului la timp, oferind componenta temporală a ordinii universale. Un alt moment important din formarea lumii este apariția elementelor primordiale: eros - elementul creator, reprezentant al vieții - și thanatos - elementul distrugător, moartea. În final, ordinea universului este definitivată prin victoria zeilor olimpici asupra titanilor, fapt care reprezintă înfrângerea haosului și impunerea unei ordini divine⁴.

Trecerea de la ordine cosmică la ordine socială nu este una foarte bruscă, pentru că miturile au fost influențate de schimbări sociale, care au avut loc în perioada respectivă. Spre exemplu, în mitul *Enuma Elish* au fost modificate caracteristici ale personajului principal și activitățile acestuia, care aveau ca scop schimbarea universului, pentru a semăna cu anumite caracteristici ale regelui Hamurapi, cu scopul de a îi obișnui pe oameni cu programul politic și legislativ pe care îl propunea acesta supușilor săi. Cu privire la mitul grecesc, în Grecia antică, din cauza schimbărilor economice, tehnice, legislative și politice, a apărut religia civică, adică anumite mituri au răspuns doar pentru un anumit grup de oameni, dintr-un anumit timp, pe un teritoriu limitat⁵. Așadar, miturile se aplică potrivit legii locului (*lex loci*). Spre exemplu, nu vei putea să o ai ca zeiță protectoare pe Atena, dacă trăiești într-un loc care îl cinstește pe Dionysos. Astfel, pe de-o parte, ordinea civică (legea) a influențat de-a lungul timpului modul în care lumea a perceput miturile, iar pe de altă parte, pentru că miturile au fost influențate de lege, acestea poartă în ele fărâme din legile umane sau morale, devenind așadar sursă de prezervare a lor. Cu toate acestea, în cadrul sărbătorilor mari, diversitatea dintre cetăți era uitată, pentru a se reuși apropierea cetățitorilor. Pentru a aprofunda această uniune și pentru a apărea ordinea socială, în perioada saturnaliilor romane, spre exemplu, chiar și statutul social era supus unor schimbări, sclavii devenind stăpâni, iar stăpânii - sclavi.

În ceea ce privește legea, aceasta a fost considerată de-a lungul timpului ca fiind atât un stil de viață intrinsec naturii umane (din punct de vedere filosofic) sau un instrument pentru organizarea statală (din punct de vedere istoric), cât și un atribut al divinității (din punct de vedere religios). Cu privire la concepția filosofică, Platon, spre exemplu, susține ideea conform căreia omul se abate de la lege doar din necunoaștere a propriei naturi⁶. În ceea ce privește concepția istorică a justiției, în Roma Antică, aceasta era

administrată cu ajutorul dreptului roman⁷, care atât datorită întinderii influenței romane, cât și datorită clarității sale, stă la fundamentul sistemelor legislative europene. De aceea, din punct de vedere etimologic în limba română, cuvântul „justiție” a fost preluat din latinul *iustus*, care însemna nu numai drept, ci și jurământ față de zei.⁸ Pentru Cicero, legea implică porunci și este parte a unei ordini naturale universale și eterne. Mai mult, acesta considera faptul că legea naturală, ca parte a ordinii cosmice, este dată de Zeus după un plan precis prestabilit. În consecință, tot ce se întâmplă în natură precum și înclinațiile ființelor umane ori evenimentele la care luăm parte sunt determinate de acest plan divin în fața căruia nu poate exista împotrivire.⁹ Astfel, sacrul devine izvor al legii de origine divină. În acest context, legea reprezintă tot ceea ce este conform voinței zeilor. A practica legea semnifică a te încrede divinității și a trăi o viață dreaptă înseamnă a te supune zeilor.

Concepția religioasă asupra justiției este aprofundată mai târziu de Augustin, care explică faptul că dreptatea este necesară, dar nu este o trăsătură a naturii umane, ci provine de la o sursă transcendentă, care aplică justiția¹⁰. Religia devine așadar punctul de intersecție al legii cu mitul. În mit, zeii sunt agenți ai ordinii cosmice. Ei stabilesc ceea ce este moral și imoral, câteodată datorită rațiunii divine, iar în alte situații, din cauza trăsăturilor umane cu care aceștia sunt înzestrați. În dreptul natural, ordinea stabilită de zei în mituri este transformată în lege care, în caz de nerespectare, impune sancțiuni. Mituri precum *Oedip* sau *Antigona* sunt cele care dovedesc realizarea conexiunii dintre sacru, lege și mit, în gândirea clasică. Spre exemplu, în lumea antică exista o regulă conform căreia dacă oamenii nu sunt curați atât sufletește, cât și trupește, nu pot intra în cetate, în agoră sau târguri, pentru că se credea că un astfel de om poate atrage năpaste asupra cetății. În *Oedip rege*, cuvântul legii ne este înfățișată de oracol, reprezentant al voinței zeilor. În momentul în care ordinea naturală este distrusă, aceasta este îndreptată de soartă, de zei, prin năpastele aruncate asupra cetății. Spre deosebire de Oedip, Antigona încalcă legile sociale cu scopul de le împlini pe cele divine. De aceea, de data aceasta sancțiunea Antigonei nu este una cerească, ea îndeplinind legea sacrului, ci una venită de la o autoritate omenească, fapt pentru care femeia este considerată o eroină.

De-a lungul timpului, cultura a modelat legea și a integrat-o în conținutul său pentru a exprima adevăruri despre ceea ce înseamnă moral sau imoral și bine sau rău. Ordinea, legea și sacrul se intersectează și coincid în cultura comună europeană, fapt care a oferit posibilitatea unirii unui conglomerat de state. Cu toate acestea, elementul unificator nu trebuie să se refere neapărat la mituri străvechi indo-europene sau la clasicism și istorie, ci este îndeajuns să ne uităm în jurul nostru pentru a realiza că prezentul, întreprinderile vieții de zi cu zi și istoria curentă reprezintă cultura care ne unește.

NOTE

1. Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, ediția a 6-a, Editura C.H. Beck, București 2020, pag. 49-56. ↑
2. Émile Benveniste, *Dictionary of Indo-European Concepts and Society*, traducere de Elizabeth Palmer, HAU Books, Chicago, 2016, pag. 385-387. ↑
3. Kernbach Victor, *Miturile esențiale*, Editura științifică și enciclopedică, 1978, pag. 23. ↑
4. *Idem*, pag. 74-75. ↑
5. Jean-Pierre Vernant, *Mit și religie în Grecia Antică*, traducere de Mihai Gramatopol, Editura Meridiane, 1995, pag. 47-50. ↑
6. Platon, *Republica*, Editura Științifică și Enciclopedică, trad. de Andrei Cornea, vol. V, București, 1986. ↑
7. Valeriu M. Ciucă, *Drept Roman - Lecțiuni*, vol. I, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2014. ↑
8. Émile Benveniste, *Dictionary of Indo-European Concepts and Society*, traducere de Elizabeth Palmer, HAU Books, Chicago, 2016, pag. 395-404. ↑
9. Jinga, Tudor-Alexandru, *Analiza Conceptului de lege la Thomas Hobbes din perspectiva definiționalismului și a filosofiei clasice tomiste*, lucrare de licență coordonată de conf. dr. Claudiu Mesaroș, Timișoara, 2022. ↑
10. Sfântul Augustin, *Confesiuni*, trad. de Eugen Munteanu, Editura Humanitas, București, 2018. ↑

Imagine: Sir Lawrence Alma-Tadema - Among the Ruins; Sursă: Wikiart